

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 20ής Απριλίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Κάθετοι περιορισμοί του ανταγωνισμού – Άρθρο 101, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 – Άρθρο 2 – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 9, παράγραφος 1 – Δεσμευτικό αποτέλεσμα των απρόσβλητων αποφάσεων των εθνικών αρχών ανταγωνισμού που διαπιστώνουν παράβαση των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού – Διαχρονική και καθ' ύλην εφαρμογή – Αγωγή αποζημίωσης και αγωγή κηρύξεως ακυρότητας για παραβάσεις διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης»

Στην υπόθεση C-25/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (εμποροδικείο Μαδρίτης, Ισπανία), με απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Ιανουαρίου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

ZA,

AZ,

BX,

CV,

DU,

ET,

κατά

Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Arabadjiev (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, P. G. Xuereb, A. Kumin, N. Wahl και I. Ziemele, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Pitruzzella

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζήτησεως της 19ης Μαΐου 2022,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι ZA, AZ, BX, CV, DU και ET, εκπροσωπούμενοι από τον A. Hernández Pardo, την I. Sobrepera Millet και την L. Ruiz Ezquerro, abogados,
- η Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA, εκπροσωπούμενη από τον M. P. Arévalo Nieto, τον Á. Requeijo Pascua και την M. Villarrubia García, abogados,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Aguilera Ruiz,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους F. Jimeno Fernández και C. Urraca Caviedes,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2022,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και του άρθρου 2 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των ZA, AZ, BX, CV, DU και ET (στο εξής, από κοινού: κληρονόμοι του ΚΝ) και, αφετέρου, της Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA (στο εξής: Repsol), με αντικείμενο αγωγές που άσκησαν οι κληρονόμοι του ΚΝ με αίτημα την κήρυξη της ακυρότητας των συμβάσεων που οι ίδιοι συνήψαν με τη Repsol καθώς και την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε από τις συμβάσεις αυτές.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός 1/2003

- 3 Το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003 φέρει τον τίτλο «Βάρος αποδείξεως» και ορίζει τα εξής:
«Στο πλαίσιο του συνόλου των εθνικών και των κοινοτικών διαδικασιών εφαρμογής των άρθρων [101 και 102 ΣΛΕΕ], η απόδειξη της παράβασης του άρθρου [101] παράγραφος 1 ή του άρθρου [102 ΣΛΕΕ] βαρύνει το μέρος ή την αρχή που ισχυρίζεται την παράβαση. Η απόδειξη ότι συντρέχουν οι

προϋποθέσεις του άρθρου [101] παράγραφος 3 [ΣΛΕΕ] βαρύνει την επιχείρηση ή ένωση επιχειρήσεων που επικαλείται τη διάταξη αυτή.»

Η οδηγία 2014/104/ΕΕ

- 4 Η αιτιολογική σκέψη 34 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1), αναφέρει τα εξής:

«Για τη διασφάλιση αποτελεσματικής και συνεπούς εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ από την [Ευρωπαϊκή] Επιτροπή και τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού, απαιτείται κοινή προσέγγιση σε ολόκληρη την [Ευρωπαϊκή] Ένωση σχετικά με την ισχύ των εκ μέρους των εθνικών αρχών ανταγωνισμού [απρόσβλητων] αποφάσεων παράβασης ως προς τις μεταγενέστερες αγωγές αποζημίωσης. Οι αποφάσεις αυτές εκδίδονται μόνον αφού ενημερωθεί η Επιτροπή για την προβλεπόμενη απόφαση ή, ελλείψει απόφασης, αφού ενημερωθεί με κάθε άλλο έγγραφο που περιγράφει τον προτεινόμενο τρόπο δράσης, σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 4 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003, και εφόσον η Επιτροπή δεν έχει απαλλάξει την εθνική αρχή ανταγωνισμού από την αρμοδιότητά της κινώντας τη διαδικασία, σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 6 του εν λόγω κανονισμού. Η Επιτροπή θα πρέπει να εξασφαλίσει τη συνεκτική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου περί ανταγωνισμού παρέχοντας σε διμερές επίπεδο και στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικτύου ανταγωνισμού καθοδήγηση στις εθνικές αρχές ανταγωνισμού. Προκειμένου να ενισχυθεί η ασφάλεια δικαίου, να αποφεύγεται η ασυνέπεια κατά την εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, να αυξηθούν η αποτελεσματικότητα και η διαδικαστική ορθολογικότητα των αγωγών αποζημίωσης και να ενισχυθεί η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές, η διαπίστωση παράβασης του άρθρου 101 ή 102 ΣΛΕΕ σε [απρόσβλητη] απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή [τακτικού] δικαστηρίου θα πρέπει να μην μπορεί να αμφισβητηθεί στο πλαίσιο μεταγενέστερης αγωγής αποζημίωσης. Επομένως, η διαπίστωση παράβασης αυτή θα πρέπει να θεωρείται αδιάψευστη στο πλαίσιο αγωγών αποζημίωσης που αφορούν την ίδια παράβαση και ασκούνται στο κράτος μέλος της εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή του [τακτικού] δικαστηρίου. Η ισχύς της διαπίστωσης θα πρέπει, ωστόσο, να καλύπτει μόνο τη φύση της παράβασης καθώς και το καθ' ύλην, προσωπικό, χρονικό και κατά τόπον πεδίο εφαρμογής της όπως καθορίστηκε από την αρμόδια αρχή ή το [τακτικό] δικαστήριο κατά την άσκηση της δικαιοδοσίας τους. Όταν μια απόφαση διαπιστώνει ότι παραβιάζονται οι διατάξεις του εθνικού δικαίου ανταγωνισμού σε περιπτώσεις όπου το ενωσιακό και το εθνικό δίκαιο ανταγωνισμού εφαρμόζονται παράλληλα στην ίδια υπόθεση, η παράβαση αυτή θα πρέπει επίσης να θεωρείται αδιάψευστη.»

- 5 Το άρθρο 1 της οδηγίας φέρει τον τίτλο «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής» και ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία θεσπίζει ορισμένους αναγκαίους κανόνες για να διασφαλίζεται ότι οιοσδήποτε υπέστη ζημία λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού από επιχείρηση ή από ένωση επιχειρήσεων μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα για αξίωση πλήρους αποζημίωσης για την εν λόγω ζημία από την επιχείρηση ή την ένωση επιχειρήσεων. Θεσπίζει τους κανόνες για την προώθηση του ανόθευτου ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά και την άρση των εμποδίων στην εύρυθμη λειτουργία της, διασφαλίζοντας ισότιμη προστασία σε όλη την Ένωση για οποιονδήποτε έχει υποστεί τέτοια ζημία.

2. Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες για τον συντονισμό μεταξύ της επιβολής των κανόνων ανταγωνισμού από τις αρχές ανταγωνισμού και της επιβολής των κανόνων αυτών σε αγωγές αποζημίωσης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.»

6 Το άρθρο 9 της οδηγίας φέρει τον τίτλο «Ισχύς των εθνικών αποφάσεων» και προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η παράβαση διάταξης δικαίου ανταγωνισμού η οποία έχει διαπιστωθεί με [απρόσβλητη] απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή [τακτικού] δικαστηρίου θεωρείται πλέον αδιάψευστη για τους σκοπούς της αγωγής αποζημίωσης που εισάγεται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, δυνάμει των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ ή δυνάμει του εθνικού δικαίου ανταγωνισμού.

2. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, όταν [απρόσβλητη] απόφαση της παραγράφου 1 έχει εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος, αυτή η [απρόσβλητη] απόφαση να μπορεί να υποβληθεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με το εθνικό δικαίο ως τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως μέσο αποδείξεως του γεγονότος της παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού και, κατά περίπτωση, να μπορεί να εκτιμηθεί παράλληλα με τυχόν άλλο αποδεικτικό υλικό που προσκομίζουν οι διάδικοι

3. Το παρόν άρθρο δεν θίγει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εθνικών δικαστηρίων δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.»

7 Το άρθρο 21 φέρει τον τίτλο «Μεταφορά στο εθνικό δίκαιο» και ορίζει, στην παράγραφο 1, τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωση με την παρούσα οδηγία έως τις 27 Δεκεμβρίου 2016. Ανακοινώνουν αμελλητί στην Επιτροπή το κείμενο των εν λόγω διατάξεων.

Τα μέτρα αυτά, κατά τη θέσπισή τους από τα κράτη μέλη, περιέχουν αναφορά στην παρούσα οδηγία ή συνοδεύονται από παρόμοια αναφορά κατά την επίσημη δημοσίευσή τους. Οι λεπτομερείς διατάξεις για την αναφορά αυτή καθορίζονται από τα κράτη μέλη.»

8 Το άρθρο 22 φέρει τον τίτλο «Χρονικά όρια εφαρμογής» και ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζουν σύμφωνα με το άρθρο 21 προκειμένου να συμμορφωθούν με τις ουσιαστικές διατάξεις της παρούσας οδηγίας δεν εφαρμόζονται αναδρομικά.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζονται σύμφωνα με το άρθρο 21, εκτός από αυτά που αναφέρονται στην παράγραφο 1, δεν ισχύουν για αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται ενώπιον εθνικού δικαστηρίου πριν από τις 26 Δεκεμβρίου 2014.»

Το ισπανικό δίκαιο

9 Το άρθρο 75, παράγραφος 1, του Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (νόμου 15/2007 περί προστασίας του ανταγωνισμού), της 3ης Ιουλίου 2007 (BOE αριθ. 159, της 4ης Ιουλίου 2007, σ. 28848), όπως τροποποιήθηκε με την Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (πράξη νομοθετικού περιεχομένου 9/2017, περί μεταφοράς στο

εσωτερικό δίκαιο των οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον οικονομικό, στον εμπορικό και στον υγειονομικό τομέα και των σχετικών με την απόσπαση των εργαζομένων οδηγιών), της 26ης Μαΐου 2017 (ΒΟΕ αριθ. 126, της 27ης Μαΐου 2017, σ. 42820), ορίζει τα εξής:

«Παράβαση διάταξης δικαίου ανταγωνισμού η οποία έχει διαπιστωθεί με απρόσβλητη απόφαση ισπανικής αρχής ανταγωνισμού ή ισπανικού τακτικού δικαστηρίου θεωρείται πλέον αδιάψευστη για τους σκοπούς της αγωγής αποζημίωσης που εισάγεται ενώπιον ισπανικού δικαστηρίου.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 10 Οι κληρονόμοι του ΚΝ είναι ιδιοκτήτες πρατηρίου καυσίμων το οποίο κατασκευάστηκε από τον ΚΝ. Μεταξύ των ετών 1987 και 2009, ο ΚΝ ή οι κληρονόμοι του, αφενός, και η Repsol, αφετέρου, συνήψαν πλείονες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας καυσίμων.
- 11 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι δύο πρώτες συμβάσεις που συνήφθησαν την 1η Ιουλίου 1987 και την 1η Φεβρουαρίου 1996 ήταν «συμβάσεις μεταπώλησης», η δε κυριότητα επί των καυσίμων που παρέδωσε η Repsol μεταβιβάστηκε στον ΚΝ ή στους κληρονόμους του από τη στιγμή της μετάγγισής τους στη δεξαμενή του πρατηρίου καυσίμων. Οι συμβάσεις αυτές προέβλεπαν ότι η αμοιβή του πρατηριούχου συνίστατο σε προμήθεια την οποία ο ίδιος μπορούσε να χρεώσει επί της προτεινόμενης από τη Repsol τιμής λιανικής πώλησης των καυσίμων.
- 12 Στις 27 Απριλίου 1999 η Asociación de Propietarios de Estaciones de Servicio y Unidades de Suministro de Andalucía (ένωση ιδιοκτητών πρατηρίων καυσίμων και μονάδων εφοδιασμού της Ανδαλουσίας, Ισπανία) υπέβαλε στις αρμόδιες αρχές καταγγελία κατά διαφόρων εταιριών διύλισης, μεταξύ των οποίων η Repsol, για παράβαση του εθνικού και κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού.
- 13 Με απόφαση της 11ης Ιουλίου 2001 (στο εξής: απόφαση του 2001), το Tribunal de Defensa de la Competencia (δικαστήριο υποθέσεων ανταγωνισμού, Ισπανία) διαπίστωσε ότι η Repsol, καθορίζοντας, στο πλαίσιο των συμβατικών σχέσεων της με ορισμένα ισπανικά πρατήρια καυσίμων, τις τιμές πώλησης των καυσίμων στο κοινό, παρέβη τους κανόνες του δικαίου ανταγωνισμού. Το δικαστήριο αυτό διέταξε τη Repsol να παύσει την παράβαση.
- 14 Η εν λόγω απόφαση, της οποίας το κύρος αμφισβητήθηκε από τη Repsol, επικυρώθηκε με απόφαση του Audiencia Nacional (ανώτερου ειδικού δικαστηρίου, Ισπανία) της 11ης Ιουλίου 2007. Κατά της απόφασης αυτής η Repsol άσκησε αναίρεση ενώπιον του Tribunal Supremo (Ανώτατου Δικαστηρίου, Ισπανία), το οποίο, με απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2010, απέρριψε την αίτηση αναίρεσης. Στη συνέχεια, η απόφαση του 2001 κατέστη απρόσβλητη.
- 15 Στις 22 Φεβρουαρίου 2001, στις 22 Φεβρουαρίου 2006 και στις 17 Ιουλίου 2009, οι κληρονόμοι του ΚΝ συνήψαν άλλες τρεις συμβάσεις με τη Repsol. Οι συμβάσεις αυτές, οι οποίες ήταν επίσης συμβάσεις μεταπώλησης, περιείχαν υποχρέωση αποκλειστικής προμήθειας υπέρ της εν λόγω εταιρίας.
- 16 Κατόπιν έρευνας της Comisión Nacional de la Competencia (εθνικής επιτροπής ανταγωνισμού, Ισπανία), η εν λόγω αρχή εξέδωσε, στις 30 Ιουλίου 2009, απόφαση (στο εξής: απόφαση του 2009) με την οποία επέβαλε κυρώσεις σε ορισμένες εταιρίες διύλισης, μεταξύ των οποίων και η Repsol, για τον λόγο ότι είχαν προβεί σε έμμεσο καθορισμό της τιμής πώλησης των καυσίμων από τα οικεία πρατήρια στο κοινό. Η ίδια αρχή διαπίστωσε ότι η Repsol είχε παραβεί το άρθρο 81,

παράγραφος 1, EK (νυν άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ) και το άρθρο 1 του Ley 16/1989 de Defensa de la Competencia (νόμου 16/1989 περί ανταγωνισμού), της 17ης Ιουλίου 1989 (BOE αριθ. 170, της 18ης Ιουλίου 1989, σ. 22747).

- 17 Η απόφαση του 2009, κατά της οποίας ασκήθηκε προσφυγή ακύρωσης, επικυρώθηκε με τις αποφάσεις του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 22ας Μαΐου και της 2ας Ιουνίου 2015 και κατέστη απρόσβλητη.
- 18 Στο πλαίσιο διαδικασίας επιτήρησης, η εθνική επιτροπή ανταγωνισμού εξέδωσε τρεις αποφάσεις με τις οποίες διαπίστωσε ότι η Repsol εξακολουθούσε να παραβαίνει τους κανόνες του δικαίου ανταγωνισμού έως το 2019.
- 19 Υπό τις συνθήκες αυτές, κατόπιν των αποφάσεων του 2001 και του 2009, οι κληρονόμοι του ΚΝ άσκησαν, δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (εμποροδικείου Μαδρίτης, Ισπανία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, αφενός, αγωγή με αίτημα την ακύρωση των συμβάσεων που είχαν συναφθεί με τη Repsol, για τον λόγο ότι η εταιρία αυτή είχε καθορίσει την τιμή πώλησης των επίμαχων καυσίμων κίνησης και λοιπών καυσίμων στο κοινό κατά παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, αφετέρου, αγωγή αποζημίωσης για την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε από τις συμβάσεις αυτές. Προκειμένου να αποδείξουν την ύπαρξη της επίμαχης παράβασης, οι κληρονόμοι του ΚΝ στηρίζονται, στο πλαίσιο των αγωγών αυτών, στις αποφάσεις του 2001 και του 2009.
- 20 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, η απόδειξη της παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ βαρύνει το μέρος που προβάλλει την παράβαση.
- 21 Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, κατ' αρχήν, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, στο πλαίσιο αγωγής αποζημίωσης που ασκείται κατόπιν αποφάσεως εθνικής αρχής ανταγωνισμού η οποία έχει καταστεί απρόσβλητη, ο ενδιαφερόμενος ενάγων μπορεί να τηρήσει την κατανομή του βάρους αποδείξεως που φέρει σχετικά με την ύπαρξη παράβασης, καταδεικνύοντας ότι η απρόσβλητη απόφαση αφορά ακριβώς την επίμαχη συμβατική σχέση.
- 22 Κατά την εθνική νομολογία, στο πλαίσιο αγωγής κηρύξεως ακυρότητας δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, όπως η αγωγή που ασκήθηκε από τους κληρονόμους του ΚΝ, κανένα δεσμευτικό αποτέλεσμα δεν προσδίδεται σε απρόσβλητη απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού αν δεν αποδειχθεί ότι η διαπιστωθείσα με την απόφαση αυτή παράβαση και η προβαλλόμενη παράβαση που αποτελεί το αντικείμενο της αγωγής ταυτίζονται και ότι θύμα της παράβασης είναι ο ενάγων και όχι άλλο πρόσωπο.
- 23 Επομένως, είναι απαραίτητο να αναλυθεί ειδικώς η συμβατική σχέση που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς και να καταδειχθεί ότι θύμα της πρακτικής καθορισμού των τιμών είναι ο ίδιος ο ενάγων, ωςπρατηριούχος, και όχι άλλο πρόσωπο.
- 24 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά την εθνική νομολογία, όταν, ιδίως, η παράβαση που διαπιστώθηκε με απρόσβλητη απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού και η παράβαση κατά της οποίας έχει ασκηθεί αγωγή κηρύξεως ακυρότητας δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν συμπίπτουν, η εν λόγω απόφαση ουδόλως συνιστά ένδειξη για την ύπαρξη παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού.

- 25 Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, οι κληρονόμοι του ΚΝ, για να επιτύχουν την έκδοση απόφασης που διαπιστώνει την ακυρότητα των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, θα έπρεπε να προσκομίσουν εκ νέου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισαν στο πλαίσιο του διοικητικού φακέλου που εξέτασαν οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού.
- 26 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η μη αναγνώριση δεσμευτικού αποτελέσματος στις απρόσβλητες αποφάσεις της εθνικής αρχής ανταγωνισμού θα είχε ως συνέπεια να διατηρούνται σε ισχύ συμβάσεις που παραβιάζουν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ.
- 27 Κατά το αιτούν δικαστήριο, αν οι κληρονόμοι του ΚΝ κατορθώσουν να αποδείξουν ότι οι συμβάσεις ανταποκρίνονται, από χρονικής και εδαφικής απόψεως, στις πρακτικές για τις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις με τις απρόσβλητες αποφάσεις των εθνικών αρχών ανταγωνισμού καθώς και στο είδος των συμβάσεων που εξέτασαν οι εν λόγω αρχές, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι ίδιοι τήρησαν το βάρος αποδείξεως που φέρουν δυνάμει του άρθρου 2 του κανονισμού 1/2003 και, ως εκ τούτου, μπόρεσαν να αποδείξουν την ύπαρξη της παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ η οποία αποτελεί το αντικείμενο των αγωγών τους.
- 28 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (εμποροδικείο Μαδρίτης) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Εάν ο ενάγων αποδείξει ότι η συμβατική σχέση αποκλειστικής προμήθειας με χρήση του σήματος του προμηθευτή (υπό καθεστώς προμήθειας ή πώλησης σε σταθερή τιμή βάσει τιμής αναφοράς-μεταπώλησης με έκπτωση) που έχει με τη Repsol εμπίπτει στο γεωγραφικό και χρονικό πεδίο εφαρμογής που εξετάστηκε από την εθνική αρχή ανταγωνισμού, πρέπει να θεωρείται ότι η συμβατική αυτή σχέση επηρεάζεται από την απόφαση του Tribunal de Defensa de la Competencia (δικαστηρίου υποθέσεων ανταγωνισμού [...]), της 11ης Ιουλίου 2001 (υπόθεση 490/00 REPSOL) ή από την απόφαση [της εθνικής επιτροπής ανταγωνισμού], της 30ής Ιουλίου 2009 (υπόθεση 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), καθώς και ότι πληρούνται, βάσει των αποφάσεων αυτών, οι απαιτήσεις του άρθρου 2 του κανονισμού 1/2003 σχετικά με το βάρος απόδειξης της παράβασης;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο [πρώτο] ερώτημα και εφόσον αποδειχθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση ότι η συμβατική σχέση επηρεάζεται από την απόφαση του Tribunal de Defensa de la Competencia (δικαστηρίου υποθέσεων ανταγωνισμού [...]), της 11ης Ιουλίου 2001 (υπόθεση 490/00 REPSOL) ή από την απόφαση [της εθνικής επιτροπής ανταγωνισμού], της 30ής Ιουλίου 2009 (υπόθεση 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), συνεπάγεται τούτο την υποχρεωτική κήρυξη της αυτοδίκαιης ακυρότητας της συμφωνίας, σύμφωνα με το άρθρο 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

- 29 Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει στην οδηγία 2014/104 και ιδίως στο άρθρο 9, παράγραφος 1. Η διάταξη αυτή μπορεί να είναι κρίσιμη για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης μόνον αν η διαφορά εμπίπτει στο καθ' ύλην και στο χρονικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης.
- 30 Συναφώς, όσον αφορά το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 της οδηγίας 2014/104, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τον τίτλο της και από το άρθρο 1, το οποίο επιγράφεται «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», η οδηγία θεσπίζει ορισμένους κανόνες οι οποίοι διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται σε εθνικό επίπεδο για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ένωσης.
- 31 Επομένως, το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104, συμπεριλαμβανομένου του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής του άρθρου 9, περιορίζεται στις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και, ως εκ τούτου, δεν εκτείνεται σε άλλα είδη αγωγών με αντικείμενο παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού, όπως είναι, για παράδειγμα, οι αγωγές κηρύξεως ακυρότητας που ασκούνται δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.
- 32 Ως εκ τούτου, η αγωγή κηρύξεως ακυρότητας που άσκησαν οι κληρονόμοι του ΚΝ δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104.
- 33 Όσον αφορά τη δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας στην αγωγή αποζημίωσης των κληρονόμων του ΚΝ, υπενθυμίζεται ότι, προκειμένου να καθοριστεί η διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας, πρέπει να διαπιστωθεί, πρώτον, αν η οικεία διάταξη συνιστά ουσιώδη διάταξη (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 38).
- 34 Εφόσον το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 χαρακτηριστεί ως «ουσιώδης διάταξη» και δεδομένου ότι, εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι η οδηγία μεταφέρθηκε στο ισπανικό δίκαιο πέντε μήνες μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς που προβλέπει το άρθρο 21 της οδηγίας, δεδομένου ότι το βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 9/2017 περί μεταφοράς της τέθηκε σε ισχύ στις 27 Μαΐου 2017, πρέπει να εξακριβωθεί, δεύτερον, αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης κατάσταση, στον βαθμό που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως νέα, διαμορφώθηκε πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της εν λόγω οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, ή αν εξακολούθησε να παράγει τα αποτελέσματά της μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψεις 42 και 48).
- 35 Αντιθέτως, εάν η διάταξη αυτή χαρακτηριστεί ως «διαδικαστική διάταξη», θεωρείται ότι εφαρμόζεται στην οικεία νομική κατάσταση κατά την ημερομηνία έναρξης της ισχύος της (πρβλ. απόφαση της 3ης Ιουνίου 2021, Jumbocarry Trading, C-39/20, EU:C:2021:435, σκέψη 28).

- 36 Όσον αφορά, πρώτον, την ουσιαστική φύση του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης αυτής, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η παράβαση διάταξης του δικαίου ανταγωνισμού η οποία έχει διαπιστωθεί με απρόσβλητη απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή τακτικού δικαστηρίου θεωρείται αδιάψευστη για τους σκοπούς της αγωγής αποζημίωσης που ασκείται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, δυνάμει των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ ή δυνάμει του εθνικού δικαίου ανταγωνισμού.
- 37 Από το γράμμα της εν λόγω διάταξης προκύπτει ότι στις απρόσβλητες αποφάσεις εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή, κατά περίπτωση, [τακτικού] δικαστηρίου με τις οποίες διαπιστώνονται παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού αναγνωρίζεται, κατ' ουσίαν, δεσμευτικό αποτέλεσμα για τους σκοπούς των αγωγών αποζημίωσης που ασκούνται ενώπιον δικαστηρίου του κράτους μέλους στο οποίο η αρχή αυτή ασκεί τις αρμοδιότητές της.
- 38 Ειδικότερα, το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 θεσπίζει αμάχητο τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού.
- 39 Όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, εφόσον η ύπαρξη παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού, η ύπαρξη ζημίας, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας αυτής και της παράβασης, καθώς και η ταυτότητα του παραβάτη συγκαταλέγονται στα αναγκαία στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ο ζημιωθείς προκειμένου να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 60), πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 αφορά την ύπαρξη ενός εκ των συστατικών στοιχείων της αστικής ευθύνης για τις παραβάσεις των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού και πρέπει, ως εκ τούτου, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν και ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 64 των προτάσεών του, να θεωρείται ουσιαστικός κανόνας.
- 40 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 έχει ουσιαστικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας.
- 41 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 34 της παρούσας απόφασης, προκειμένου να καθοριστεί η δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, πρέπει να εξακριβωθεί, δεύτερον, αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης κατάσταση διαμορφώθηκε οριστικώς πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο ή αν εξακολουθεί να παράγει τα αποτελέσματά της μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής.
- 42 Προς τον σκοπό αυτόν, πρέπει να ληφθούν υπόψη η φύση και ο μηχανισμός λειτουργίας του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψεις 49 και 100).
- 43 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 38 της παρούσας απόφασης, η διάταξη αυτή θεσπίζει τεκμήριο κατά το οποίο παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού η οποία έχει διαπιστωθεί με απρόσβλητη απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή τακτικού δικαστηρίου πρέπει να θεωρείται αδιάψευστη για τους σκοπούς αγωγής αποζημίωσης λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού, η οποία ασκείται κατόπιν της έκδοσης των εν λόγω απρόσβλητων αποφάσεων ενώπιον δικαστηρίου του κράτους μέλους στο οποίο ασκούν τις αρμοδιότητές τους η εθνική αρχή και το τακτικό δικαστήριο.

- 44 Δεδομένου ότι η ημερομηνία κατά την οποία η οικεία απόφαση κατέστη απρόσβλητη αποτελεί το γεγονός που ο νομοθέτης της Ένωσης προσδιόρισε ως στοιχείο βάσει του οποίου μπορεί να γίνει δεκτό ότι η οικεία παράβαση θεωρείται αποδεδειγμένη κατά τρόπο αδιάψευστο για τους σκοπούς της επίμαχης αγωγής αποζημίωσης, πρέπει να εξακριβωθεί αν η ημερομηνία αυτή προηγείται της ημερομηνίας λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, δεδομένου ότι η οδηγία αυτή δεν μεταφέρθηκε στο ισπανικό δίκαιο εντός της ως άνω προθεσμίας.
- 45 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει, αφενός, ότι η απόφαση του 2001 κατέστη απρόσβλητη κατόπιν της απόφασης της 17ης Νοεμβρίου 2010 του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου). Αφετέρου, η απόφαση του 2009 κατέστη απρόσβλητη κατόπιν των αποφάσεων του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 22ας Μαΐου και της 2ας Ιουνίου 2015. Επομένως, οι αποφάσεις αυτές κατέστησαν απρόσβλητες πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104. Ως εκ τούτου, οι επίμαχες στην κύρια δίκη καταστάσεις έχουν οριστικώς διαμορφωθεί.
- 46 Κατά συνέπεια, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 9, παράγραφος 1, δεν έχει εφαρμογή *ratione temporis* στις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται κατόπιν αποφάσεων των εθνικών αρχών ανταγωνισμού οι οποίες κατέστησαν απρόσβλητες πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη.
- 47 Υπό τις συνθήκες αυτές, εν προκειμένω, πρέπει να εξεταστεί η εθνική ρύθμιση, όπως ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, ιδίως υπό το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003.

Επί της ουσίας

- 48 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι πρέπει να θεωρείται αποδεδειγμένη από τον ενάγοντα, μέχρι αποδείξεως του εναντίου, μεταφερομένου με τον τρόπο αυτό του βάρους αποδείξεως που ορίζεται στο άρθρο 2 στον εναγόμενο, η παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού που διαπιστώθηκε με απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού, κατά της οποίας ασκήθηκε προσφυγή ακύρωσης ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων αλλά η οποία κατέστη απρόσβλητη μετά την επικύρωσή της από τα δικαστήρια αυτά, στο πλαίσιο τόσο αγωγής για την κήρυξη ακυρότητας δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ όσο και αγωγής αποζημίωσης για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, εφόσον το χρονικό και κατά τόπον πεδίο εφαρμογής της προβαλλόμενης με τις αγωγές αυτές παράβασης συμπίπτει με εκείνο της παράβασης που διαπιστώθηκε με την απρόσβλητη απόφαση.
- 49 Κατά πάγια νομολογία, οι ιδιώτες δεν υπέχουν μόνον υποχρεώσεις από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά αντλούν και δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά γεννώνται όχι μόνον όταν τούτο προβλέπεται ρητώς στις Συνθήκες, αλλά και λόγω σαφών υποχρεώσεων που αυτές επιβάλλουν τόσο σε ιδιώτες όσο και στα κράτη μέλη και στα θεσμικά όργανα της Ένωσης (απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2021, Stichting Cartel Compensation και Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 50 Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 101, παράγραφος 1, και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ παράγουν άμεσα αποτελέσματα στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και γεννούν, υπέρ των υποκειμένων δικαίου, δικαιώματα που τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Skanska Industrial Solutions κ.λπ., C-724/17, EU:C:2019:204, σκέψη 24).
- 51 Η πλήρης αποτελεσματικότητα των εν λόγω διατάξεων και, πιο συγκεκριμένα, η εφαρμογή στην πράξη της απαγορεύσεως την οποία προβλέπει η σχετική διάταξη θα θιγόταν αν δεν αναγνωριζόταν σε κάθε ιδιώτη το δικαίωμα να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που του έχει προκαλέσει σύμβαση ή συμπεριφορά ικανή είτε να περιορίσει είτε να νοθεύσει τον ανταγωνισμό (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2019, Skanska Industrial Solutions κ.λπ., C-724/17, EU:C:2019:204, σκέψη 25, και της 28ης Μαρτίου 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 39).
- 52 Ειδικότερα, οι αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης που ασκούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και, πιο συγκεκριμένα, τα πρακτικά αποτελέσματα της απαγόρευσης που προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού και ενισχύουν κατ' αυτόν τον τρόπο την αποτελεσματική λειτουργία των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης, καθόσον αποθαρρύνουν τις συχνά κεκαλυμμένες συμφωνίες ή πρακτικές οι οποίες ενδέχεται να περιορίζουν ή να νοθεύουν τον ανταγωνισμό (πρβλ. απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2021, Stichting Cartel Compensation και Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 53 Όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 82 των προτάσεών του, το ίδιο ισχύει και για τις αγωγές κηρύξεως ακυρότητας που ασκούνται δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.
- 54 Ως εκ τούτου, κάθε υποκείμενο δικαίου μπορεί να επικαλεστεί δικαστικώς παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, να προβάλει την ακυρότητα συμπράξεως ή πρακτικής απαγορευόμενης από τη διάταξη αυτή, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, και να ζητήσει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη, εφόσον υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προκληθείσας ζημίας και της εν λόγω συμπράξεως ή πρακτικής (πρβλ. απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2021, Stichting Cartel Compensation και Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 55 Όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, τα οποία οφείλουν στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους να εφαρμόζουν τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των εν λόγω διατάξεων και την προστασία των δικαιωμάτων που οι διατάξεις αυτές παρέχουν στους ιδιώτες. Στα δικαστήρια αυτά έχει ανατεθεί να διασφαλίζουν την έννομη προστασία που απορρέει για τα υποκείμενα δικαίου από το άμεσο αποτέλεσμα των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης (απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2021, Stichting Cartel Compensation και Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 56 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, σε όλες τις διαδικασίες εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, είτε πρόκειται για εθνικές διαδικασίες είτε για διαδικασίες της Ένωσης, το βάρος αποδείξεως της παράβασης του άρθρου 101, παράγραφος 1 ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ το φέρει το μέρος ή η αρχή που προβάλλει την παράβαση.

- 57 Μολονότι το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003 ρυθμίζει ρητώς το βάρος αποδείξεως, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες οι αγωγές κηρύξεως ακυρότητας βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και/ή οι αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού ασκούνται κατόπιν απρόσβλητης απόφασης εθνικής αρχής ανταγωνισμού, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη αγωγές, εντούτοις ο κανονισμός 1/2003 δεν περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με τα αποτελέσματα των εν λόγω αποφάσεων στο πλαίσιο των δύο αυτών ειδών αγωγών.
- 58 Ελλείπει εφαρμοστέας *ratione materiae* ή *ratione temporis* σχετικής ρύθμισης του δικαίου της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να θεσπίσει ρυθμίσεις για την άσκηση του δικαιώματος αίτησης αναγνώρισης της ακυρότητας συμφωνιών ή αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, καθώς και του δικαιώματος αποκατάστασης ζημίας οφειλόμενης σε παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, περιλαμβανομένων των ρυθμίσεων που αφορούν τα δεσμευτικά αποτελέσματα των απρόσβλητων αποφάσεων των εθνικών αρχών ανταγωνισμού στο πλαίσιο τέτοιων ενδίκων βοηθημάτων, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (πρβλ. απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 42).
- 59 Επομένως, οι κανόνες που εφαρμόζονται επί ενδίκων βοηθημάτων τα οποία αποσκοπούν στην προάσπιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της Ένωσης δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από τους κανόνες που αφορούν αντίστοιχα ένδικα βοηθήματα εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας), ούτε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 43).
- 60 Ειδικότερα, οι κανόνες εφαρμογής που προβλέπονται στη σκέψη 58 της παρούσας απόφασης δεν πρέπει να θίγουν την αποτελεσματική εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ και πρέπει να προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες των υποθέσεων που άπτονται του δικαίου του ανταγωνισμού, οι οποίες απαιτούν, κατ' αρχήν, τη διενέργεια πολύπλοκης ανάλυσης πραγματικών περιστατικών και οικονομικών στοιχείων (πρβλ. απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψεις 44, 46 και 47).
- 61 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 91 και 92 των προτάσεών του, η άσκηση των αξιώσεων αποζημίωσης λόγω παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ θα καθίστατο υπερβολικά δυσχερής εάν γινόταν δεκτό ότι οι απρόσβλητες αποφάσεις μιας αρχής ανταγωνισμού δεν παράγουν κανένα αποτέλεσμα σε αστικές δίκες αποζημίωσης ή στις αγωγές που κατατείνουν στην αναγνώριση της ακυρότητας συμφωνιών ή αποφάσεων απαγορευόμενων από το άρθρο αυτό.
- 62 Επομένως, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, ιδίως στο πλαίσιο αγωγών κηρύξεως ακυρότητας που ασκούνται δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και στο πλαίσιο αγωγών αποζημίωσης λόγω παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού που ασκούνται κατόπιν απόφασης εθνικής αρχής ανταγωνισμού κατά της οποίας ασκήθηκε προσφυγή ακύρωσης ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων, αλλά η οποία κατέστη απρόσβλητη μετά την επικύρωσή της από τα δικαστήρια αυτά και η οποία δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί με τακτικά ένδικα μέσα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, ειδικότερα, στο πλαίσιο διαδικασιών σχετικών με τέτοιες αγωγές οι οποίες ασκούνται ενώπιον δικαστηρίου του κράτους μέλους στο οποίο η αρχή αυτή ασκεί τις αρμοδιότητές της, η εκ μέρους της εν λόγω αρχής διαπίστωση παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού αποδεικνύει την ύπαρξη της παράβασης μέχρι αποδείξεως του εναντίου, αποδείξεως η οποία βαρύνει τον εναγόμενο, εφόσον

η προβαλλόμενη παράβαση αντιστοιχεί, ως προς τη φύση της, καθώς και από υλικής, προσωπικής, χρονικής και χωρικής απόψεως, με την παράβαση που διαπιστώθηκε με την απρόσβλητη απόφαση.

- 63 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών, η ύπαρξη παράβασης του δικαιού ανταγωνισμού της Ένωσης που διαπιστώνεται με απρόσβλητη απόφαση πρέπει να θεωρείται ότι έχει αποδειχθεί από τον ενάγοντα μέχρι αποδείξεως του εναντίου, με συνέπεια το βάρος αποδείξεως που ορίζεται στο άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003 να μεταφέρεται στον εναγόμενο, εφόσον οι προβαλλόμενες παραβάσεις που αποτελούν το αντικείμενο των αγωγών του ενάγοντος ταυτίζονται, ως προς τη φύση τους, καθώς και από υλικής, προσωπικής, χρονικής και χωρικής απόψεως, με τα αντίστοιχα στοιχεία της παράβασης που διαπιστώθηκε με την απρόσβλητη απόφαση.
- 64 Επιπλέον, όταν ο δράστης, η φύση, ο νομικός χαρακτηρισμός, η διάρκεια και η εδαφική έκταση της παράβασης που διαπιστώθηκε με τέτοια απόφαση και τα αντίστοιχα στοιχεία της παράβασης που αποτελεί το αντικείμενο της σχετικής αγωγής συμπίπτουν μόνον εν μέρει, οι διαπιστώσεις που περιέχονται σε μια τέτοια απόφαση δεν στερούνται κατ' ανάγκην κάθε σημασίας, αλλά συνιστούν ένδειξη περί του υποστατού των πραγματικών περιστατικών τα οποία αφορούν οι εν λόγω διαπιστώσεις, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 97 των προτάσεών του.
- 65 Εν προκειμένω, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν οι κληρονόμοι του ΚΝ απέδειξαν ότι η κατάσταση τους εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των αποφάσεων του 2001 και του 2009 και, ειδικότερα, ότι προβαλλόμενες παραβάσεις που αποτελούν το αντικείμενο της αγωγής κηρύξεως ακυρότητας και της αγωγής αποζημίωσης που άσκησαν κατόπιν των απρόσβλητων αποφάσεων αντιστοιχούν, ως προς τη φύση τους, καθώς από υλικής, προσωπικής, χρονικής και χωρικής απόψεως, στις παραβάσεις που διαπιστώνονται με τις αποφάσεις αυτές.
- 66 Εάν τούτο δεν συμβαίνει και εάν οι παραβάσεις που διαπιστώθηκαν με τις εν λόγω αποφάσεις αλληλεπικαλύπτονται μόνο σε περιορισμένο βαθμό με τις παραβάσεις που προβάλλονται στο πλαίσιο των αγωγών που άσκησαν οι κληρονόμοι του ΚΝ, οι ίδιες αποφάσεις μπορούν να προβληθούν ως ενδείξεις για το υποστατό των πραγματικών περιστατικών με τα οποία σχετίζονται οι διαπιστώσεις που περιέχονται σε αυτές.
- 67 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο τόσο αγωγής για την κήρυξη ακυρότητας δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ όσο και αγωγής αποζημίωσης για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η παράβαση του δικαιού ανταγωνισμού που διαπιστώθηκε με απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού, κατά της οποίας ασκήθηκε αγωγή ακυρώσεως ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων αλλά η οποία κατέστη απρόσβλητη μετά την επικύρωσή της από τα δικαστήρια αυτά, πρέπει να θεωρείται αποδεδειγμένη από τον ενάγοντα, μέχρι αποδείξεως του εναντίου, με συνέπεια να μεταφέρεται στον εναγόμενο το βάρος αποδείξεως που ορίζεται στο άρθρο 2, εφόσον η προβαλλόμενη με τις αγωγές αυτές παράβαση και η παράβαση που διαπιστώθηκε με την απρόσβλητη απόφαση ταυτίζονται ως προς τη φύση τους καθώς και από υλικής, προσωπικής, χρονικής και χωρικής απόψεως.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

- 68 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, εφόσον ο ενάγων αποδεικνύει την ύπαρξη της παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ η οποία αποτελεί αντικείμενο της αγωγής κηρύξεως ακυρότητας που άσκησε δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, καθώς και της αγωγής αποζημίωσης που άσκησε για την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω της ως άνω παράβασης, οι συμφωνίες για τις οποίες γίνεται λόγος στις αγωγές αυτές και οι οποίες αντιβαίνουν στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ είναι αυτοδικαίως άκυρες στο σύνολό τους.
- 69 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, οι απαγορευόμενες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.
- 70 Η ακυρότητα αυτή, την οποία μπορούν να επικαλεστούν όλοι, δεσμεύει τον δικαστή εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και εφόσον η επίμαχη συμφωνία δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη χορήγηση απαλλαγής βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Δεδομένου ότι η ακυρότητα του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ είναι απόλυτη, η άκυρη δυνάμει αυτής της διατάξεως συμφωνία δεν παράγει αποτελέσματα μεταξύ των συμβαλλομένων και δεν μπορεί να αντιταχθεί έναντι τρίτων. Επιπλέον, δύναται να επηρεάσει όλα τα αποτελέσματα, παρελθόντα ή μέλλοντα, της οικείας συμφωνίας ή απόφασης (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψη 22).
- 71 Η αυτοδίκαιη ακυρότητα που προβλέπει το άρθρο 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ αφορά μόνον τους συμβατικούς όρους που δεν συμφωνούν με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Οι συνέπειες της ακυρότητας αυτής για όλα τα λοιπά στοιχεία της συμφωνίας δεν εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης. Οι συνέπειες αυτές πρέπει να εκτιμηθούν από το εθνικό δικαστήριο σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του (πρβλ. απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1983, Société de vente de ciments et bétons de l'Est, 319/82, EU:C:1983:374, σκέψη 12).
- 72 Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, την έκταση και τις συνέπειες, για το σύνολο των συμβατικών σχέσεων, της ενδεχόμενης ακυρότητας ορισμένων συμβατικών ρητρών δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ (απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 1986, VAG France, 10/86, EU:C:1986:502, σκέψη 15).
- 73 Επομένως, η αυτοδίκαιη ακυρότητα την οποία προβλέπει το άρθρο 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ εφαρμόζεται μόνο στα στοιχεία της συμφωνίας που απαγορεύονται από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Το σύνολο της συμφωνίας είναι άκυρο μόνον εάν προκύπτει ότι τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να διαχωριστούν από την ίδια τη συμφωνία (πρβλ. απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 1991, Δελιμίτης, C-234/89, EU:C:1991:91, σκέψη 40).
- 74 Λαμβανομένων υπόψη των προκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, εφόσον ο ενάγων αποδεικνύει την ύπαρξη παράβασης του εν λόγω άρθρου η οποία αποτελεί αντικείμενο της αγωγής κηρύξεως ακυρότητας που άσκησε δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, όπως και της αγωγής αποζημίωσης για την ίδια παράβαση, ο εθνικός δικαστής πρέπει να αντλήσει όλες τις συνέπειες και να συναγάγει εξ αυτών, ιδίως δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, την αυτοδίκαιη ακυρότητα όλων των συμβατικών όρων που είναι ασύμβατοι με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι η ακυρότητα του συνόλου της επίμαχης συμφωνίας επέρχεται μόνον εφόσον τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να διαχωριστούν από την ίδια τη συμφωνία.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 75 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπου που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ], σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι πρέπει να θεωρείται αποδεδειγμένη από τον ενάγοντα, μέχρι αποδείξεως του εναντίου, μεταφερομένου με τον τρόπο αυτό του βάρους αποδείξεως που ορίζεται στο άρθρο 2 στον εναγόμενο, η παράβαση του δικαιού ανταγωνισμού που διαπιστώθηκε με απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού, κατά της οποίας ασκήθηκε προσφυγή ακύρωσης ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων αλλά η οποία κατέστη απρόσβλητη μετά την επικύρωσή της από τα δικαστήρια αυτά, στο πλαίσιο τόσο αγωγής για την κήρυξη ακυρότητας δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ όσο και αγωγής αποζημίωσης για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, εφόσον η φύση της προβαλλόμενης με τις αγωγές αυτές παράβασης και της παράβασης που διαπιστώθηκε με την απρόσβλητη απόφαση καθώς και το καθ' ύλην, προσωπικό, χρονικό και κατά τόπον πεδίο εφαρμογής τους συμπίπτουν.
- 2) Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, εφόσον ο ενάγων αποδεικνύει την ύπαρξη παράβασης του εν λόγω άρθρου η οποία αποτελεί αντικείμενο της αγωγής κηρύξεως ακυρότητας που άσκησε δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, όπως και της αγωγής αποζημίωσης για την ίδια παράβαση, ο εθνικός δικαστής πρέπει να αντλήσει όλες τις συνέπειες και να συναγάγει εξ αυτών, ιδίως δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, την αυτοδίκαιη ακυρότητα όλων των συμβατικών όρων που είναι ασύμβατοι με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι η ακυρότητα του συνόλου της επίμαχης συμφωνίας επέρχεται μόνον εφόσον τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να διαχωριστούν από την ίδια τη συμφωνία.

(υπογραφές)